

Na cestě ke strategickému evropskému směřování: Směry ukrajinské zahraniční politiky v diskurzu prezidentů Volodymyra Zelenského a Petra Porošenka

Anna Korienieva | 2022

2SM448 – Tvorba a analýza zahraniční politiky

Obsah

Seznam použitých zkratk	1
Úvod	2
1. Analýza zahraniční politiky na hladině jednotlivce	3
1.1. Analýza zahraniční politiky	3
1.2. Diskurzivní analýza	4
2. Ukrajinská zahraniční politika: aktéři a vývoj	4
2.1. Aktéři a role prezidenta	5
2.2. Historický exkurz vývoje ukrajinské zahraniční politiky	5
3. Směřování ukrajinské zahraniční politiky v diskurzu Volodymyra Zelenského a Petra Porošenka	8
3.1. Diskurz Petra Porošenka	8
3.2. Diskurz Volodymyra Zelenského	10
3.3. Komparace diskurzů	11
Závěr	12
Seznam použitých zdrojů	13
Příloha 1 – Přehled vybraných prezidentských projevů	16
Příloha 2 – Vývoj preferovaných zahraničněpolitických priorit Ukrajinců (%)	17

Seznam použitých zkratk

Zkratka	Pojem
EU	Evropská unie
NATO	Severoatlantická aliance
OSN	Organizace spojených národů

Úvod

Dosavadní výzkum ukrajinské zahraniční politiky se hodně často zaměřuje na faktografii jejího vývoje (Litera a kol., 1997; Wolczuk R., 2003), jejího geopolitického umístění a vlivů vnějších aktérů (Matsaberidze, 2015). Převážná většina prací zkoumá zahraničněpolitická rozhodnutí Ukrajiny (a mnoha dalších postsovětských států) přes prizmat vlivů mezinárodního systému nebo vnějších aktérů. Naproti tomu domácím faktorům, které působí na formování a tvorbu zahraničněpolitického směřování státu, je věnována nedostatečná pozornost. Studie se tak velmi často zaměřují na roli Ruska a Západu při utváření vnějších a vnitřních politik Ukrajiny a neberou pak v úvahu domácí kontext. Ukrajina je tak zbavována pozice aktivního činitele a je vnímána spíše jako objekt mezinárodní politiky jiných aktérů. Přestože vnější aktéři významně ovlivňují dynamiku domácí a zahraniční politiky tohoto státu, neměly by být opomíjeny faktory působící na sub-státní úrovni.

Tato seminární práce je věnována vnitropolitickým faktorům ovlivňujícím ukrajinskou zahraniční politiku, a to konkrétně osobě prezidenta a jeho diskurzu, přičemž předpokládá, že se jedná o jeden z určujících prvků v kontextu formování ukrajinského zahraničněpolitického směřování. Důraz je kladen na vývojovou dynamiku orientace zahraniční politiky Ukrajiny od zlomového roku 2014, což lze vnímat jako další přínos této práce.

Práci si klade za cíl odpovědět na následující výzkumnou otázku: Změnil se směr ukrajinské zahraniční politiky v diskurzu Volodymyra Zelenského oproti jeho předchůdci Petru Porošenkovi? Předpokladem je návaznost stávajícího prezidenta na proevropské směřování nastavené Porošenkem.

Z metodologického hlediska je v práci použita metoda diskurzivní analýzy zasazená do teoretického rámce analýzy zahraniční politiky prostřednictvím aplikace hladin analýzy. Jako zásadní zdroj výzkumu slouží řada prezidentských prohlášení k různým příležitostem.

V první kapitole je vytvořen teoreticko-metodologický základ předkládané práce. Druhá kapitola se věnuje problematice zahraniční politiky Ukrajiny, přičemž se zaměřuje na jednotlivé aktéry, kteří formují zahraniční politiku státu včetně jejich pravomocí dle ústavy, s detailnějším náhledem na pozici moci výkonné, především prezidenta. Prostor je dále věnován vývoji zahraničněpolitických priorit a stručnému uvedení hlavní tendence zahraniční politiky od získání nezávislosti až po nástup stávajícího prezidenta Volodymyra Zelenského, čímž bude aproximován kontext pro následnou diskurzivní analýzu. Poslední část je tvořena samotnou diskurzivní analýzou, kterou následuje závěr práce reflektující poznatky a zjištění.

1. Analýza zahraniční politiky na hladině jednotlivce

1.1. Analýza zahraniční politiky

Státy v rámci své existence interagují s ostatními aktéry mezinárodních vztahů. Všechny tyto interakce a vazby pak tvoří komplexnější celek vyššího řádu – mezinárodní systém. Specifickou formu chování státu v rámci takového systému představuje zahraniční politika, která slouží k regulaci vzájemných vztahů mezi státem a dalšími mezinárodními subjekty, a to způsobem, který by pomohl realizovat národní zájmy státu a zároveň nebyl v rozporu se všeobecně přijímanými zásadami a normami (Plechanovová, 2003: 38).

Okolnosti a proces rozhodování, ze kterých vychází zahraniční politika jsou pak předmětem analýzy zahraniční politiky (Breuning, 2007: 11). Při analýze je rozlišováno několik úrovní neboli hladin – hladina systému, státu a jednotlivce (Singer, 1960; Rosenau, 1980; Waltz, 1959; Rourke, 2008; Kegley and Wittkopf, 2006). Jednotlivci zvažují různé možnosti a přijímají rozhodnutí, státy se chovají určitým způsobem a jejich interakce v rámci mezinárodního systému přináší výsledky (Breuning, 2007: 11).

Tato práce dále pracuje s hladinou jednotlivce, nicméně vzhledem ke vzájemnému ovlivňování jednotlivých hladin není možné ostatní hladiny z analýzy zcela eliminovat. Jednotlivci jsou obklopeni mnoha vnitrostátními vlivy, jako jsou např. administrativní aparát státu, politické procesy, veřejné mínění a mnoho dalších, které při svém rozhodování musí zohlednit. Navíc nejsou jedinými nositeli zahraničněpolitických pravomocí. Proto jsou tyto vlivy v některých pasážích v omezeném rozsahu komentovány, i když nejsou podrobněji rozebírány.

Hladina jednotlivce se zaměřuje na vedoucí pracovníky a osoby s rozhodovací pravomocí v oblasti zahraniční politiky. Těmto jedincům je připisována schopnost „dalekosáhle a z vlastní vůle určovat osudy národů a států“ (Druláková a Drulák, 2011: 17). Při zkoumání rozhodovacích procesů jednotlivců se lze zaměřit buď na jejich osobnost, nebo na jejich vnímání světa a události, které se kolem nich odehrávají. V prvním případě zkoumáme osobnost, přesvědčení, hodnoty a další faktory, které v souhrnu vysvětlují procesy tvorby rozhodnutí vedoucí k utváření politiky. Druhé zaměření klade větší důraz na percepce jedinců, tedy jak oni hodnotí realitu, jež je obklopuje, jelikož jejich vnímání se nezbytně promítne do jejich rozhodování o zahraniční politice (Breuning 2007: 11-12). Výzkum na hladině jednotlivce má přesah i do dalších disciplín, jako jsou například psychologie, biologie a kognitivní studia.

1.2. Diskurzivní analýza

Pro výzkum a zpracování studovaného problému byla zvolena kvalitativní metoda diskurzivní analýzy. Ta má své kořeny v sociálním konstruktivismu a nabízí systematické postupy sběru, transkripce a analýzy verbální komunikace a psaných textů, což napomáhá pochopit, jak je realita konstruována skrze jazyk a významotvorné praktiky. Diskurz předpokládá obousměrný vztah, jelikož „na jedné straně situační, institucionální a sociální kontexty utvářejí a ovlivňují diskurzy; na druhé straně diskurzy ovlivňují sociální a politickou realitu (Fairclough, Mulderrig a Wodak, 2011: 358). Jinými slovy, diskurz představuje sociální praxi a je jí zároveň stanoven (De Cillia, Reisigl a Wodak, 1999: 157).

Diskurzivní analýza představuje seskupení někdy poměrně odlišných přístupů ke studiu tvorby významu v mezilidské interakci (Fairclough, et al., 2011: 358-366). Právě neexistence ustaveného a jednotného přístupu poskytuje prostor pro flexibilnější nastavení a použití nejvhodnějšího designu výzkumu, který by umožnil zkoumat jak písemné dokumenty, tak mluvené projevy ve vybraném kontextu.

V diskurzivní analýze je velký význam připisován kontextu, v němž se vydávají texty a pronáší projevy (van Dijk, 1998: 15-17). Pro účel této práce pak bude důležité zohlednit, zda byly analyzované projevy předneseny před ukrajinským národem, nebo zahraničním publikem. Pozornost bude věnována i tomu, k jaké události se projevy vztahovaly nebo zda projevy naopak nebyly reakcí na nějakou událost. Obecně se práce zaměří na obsahovou rovinu a jazykové prostředky, které byly využívány pro podání určitého sdělení.

2. Ukrajinská zahraniční politika: aktéři a vývoj

Dlouhý a složitý historický proces krystalizace a sebeuvědomění ukrajinského národa vyústil v roce 1991 v uznání Ukrajiny mezinárodním společenstvím za nezávislý suverénní stát. Etablování Ukrajiny na světové scéně jako nového nezávislého státu a subjektu mezinárodních vztahů s sebou přineslo výzvu v podobě určení zahraničněpolitického směru, kterým se mladý stát bude řídit na cestě dalšího vývoje. Tato kapitola slouží ke stručnému představení zahraniční politiky Ukrajiny od získání nezávislosti až po nástup současného prezidenta V. Zelenského, a to z pohledu jednotlivých prezidentských období. Napomůže tak lépe porozumět současným zahraničněpolitickým trendům a zasadit následnou analýzu do širšího kontextu. Před samotným historickým exkurzem je však nutné uvést základní informace k aktérům podílejícím se na utváření zahraniční politiky na Ukrajině.

2.1. Aktéři a role prezidenta

Ukrajina je prezidentsko-parlamentní republikou, a prezidentovi jsou tak svěřeny široké pravomoci včetně oblasti zahraniční politiky. Hlava státu reprezentuje zemi v mezinárodních vztazích, řídí vnější politickou činnost státu, sjednává a podepisuje mezinárodní smlouvy a předkládá parlamentu návrh na jmenování ministra zahraničních věcí (čl. 106 Ústavy Ukrajiny, 1996).

Na zahraniční politice Ukrajiny se podílí i řada dalších aktérů. Verchovna rada¹ určuje principy vnitřní i vnější politiky (čl. 85 Ústavy Ukrajiny, 1996). O schválení programu pak rozhoduje Kabinet ministrů Ukrajiny, který také ratifikuje mezinárodní smlouvy a má právo je anulovat (čl. 116 Ústavy Ukrajiny, 1996). Z výše uvedeného vyplývá, že formování zahraniční politiky Ukrajiny není soustředěno pouze v rukou prezidenta. Ten je však v pozici nastavovat její kurz.

2.2. Historický exkurz vývoje ukrajinské zahraniční politiky

První zvolený prezident nezávislé Ukrajiny **Leonid Kravčuk** (1991-1994) se aktivně podílel na zahraniční politice státu a usiloval o vybudování pozitivní image. Ukrajina aktivně navazovala diplomatické styky a vstoupila do řady významných a důležitých mezinárodních organizací, jako jsou například Mezinárodní měnový fond a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (Zavadská, 2016: 32-35). Probíhal proces formování zahraničních směrů a ke konci jeho prezidentského období bylo Verchovnou radou vydáno usnesení „O hlavních směrech zahraniční politiky Ukrajiny“. Za důležité byly považovány spolupráce se světem v oblasti lidských práv, přátelské vztahy s nejbližšími sousedy, především s Ruskou federací, a vztahy s evropskými státy (Zákon 964-IV, 2003). V červnu 1992 podepsali prezident Ukrajiny a Ruska Smlouvu o rozvoji mezivládních vztahů. V roce 1994 se Ukrajina jako první stát z řad bývalých sovětských republik připojila k nově vzniklému bezpečnostnímu programu Severoatlantické aliance (NATO) Partnerství pro mír a získala status člena středoevropského a euroasijského hospodářského společenství Středoevropská iniciativa² (Kapitonenko, 2009: 435).

Z výše uvedeného vyplývá, že tato etapa se vyznačovala položením základu zahraniční politiky Ukrajiny, a nelze tak mluvit o jejím konkrétním směřování. Kyjev se snažil najít své místo v postsovětském prostoru a ve světě, a to vše musel zvládnout v napjaté situaci panující

¹ Z ukrajinštiny „Nejvyšší rada“ je oficiálním označením pro ukrajinský parlament.

² Regionální organizace zemí střední a severní Evropy, která nyní sdružuje 18 zemí, z nichž 10 zemí EU.

po rozpadu Sovětského svazu a na konci bipolárního rozdělení světa. Rovněž je nutné podotknout, že se Ukrajina do roku 1996, kdy byla schválena její ústava, řídila ústavou z dob Ukrajinské sovětské socialistické republiky (Kopeček a Kubová 2004: 404). Tento stav věci měl za následek politickou krizi³ kvůli absenci jasně vymezených pravomocí tak důležitých státních funkcí jako prezident, vláda a Verchovna rada (Gajdukov et. al., 2001: 557).

S nástupem dalšího prezidenta začíná ukrajinská zahraniční politika nabývat jasnější obrysy. **Leonid Kučma** (1994-2005) nastoupil do úřadu již s určitou vizí budoucnosti Ukrajiny, která předpokládala korekci priorit ukrajinské vnější politiky. Snažil se zajistit rovnováhu zájmů a rozvoj vztahů na různých geopolitických azimutech, a to především mezi Západem a Ruskou federací (Gajdukov et al., 2001: 557). Toto balancování je označováno jako politika „mnoha vektorů“ (Shyrokykh, 2018). Velmi ilustrativní je v tomto ohledu rok 1997, kdy dne 31. května byla s Ruskou federací uzavřena Smlouva o přátelství, spolupráci a partnerství a 9. června 1997 Ukrajina podepsala Chartu o zvláštním partnerství s NATO, na jejímž základě byla zřízena Komise Ukrajina-NATO.

Kučma současně usiloval o integraci do Evropské unie (EU) a začlenění do širšího euroasijského prostoru. Mezi lety 1998 a 2000 byla podepsána řada strategických dokumentů o integraci Ukrajiny s EU. Později v roce 2003 vstoupila Ukrajina do vytvořeného společného hospodářského prostoru s Ruskem, Kazachstánem a Běloruskem (tamtéž).

Mnohovektorová politika vedla k tomu, že Ukrajina ustrnula v pozici jakéhosi přechodného „můstku“ mezi Západem a Východem (Orel, 2005). Lze konstatovat, že se daná strategie ukázala jako neúčinná. Vnitropolitické problémy a pomalé tempo reformů spolu s politickou a ekonomickou nestabilitou ochladily zájem EU o integraci Ukrajiny (Jakimčenko et al., 2021: 275). Příchod V. Putina k moci zintenzivnil geopolitické pnutí mezi EU, Ruskou federací a Spojenými státy americkými. Tento vývoj pochopitelně značně zužoval manévrovací prostor pro balancování mezi dvěma směry zahraniční politiky a současně se začal zvyšovat význam problematiky geopolitické pozice Ukrajiny.

Nástup k moci **Viktora Juščenka** (2005-2010) s sebou přinesl určení jasného proevropského směru. Jasně vydefinované priority euroatlantické integrace a distancování se od Ruska prospělo pozitivnějšímu vnímání Ukrajiny jako spolehlivého partnera. V letech 2007-2008 byla zahájena strategicky důležitá jednání s EU o asociační dohodě a byl zahájen dialog

³ V tehdejší Verchovne radě převládali velmi konzervativní postoje z komunistických dob. Parlament měl velmi silné postavení a mohl dlouhodobě blokovat rozhodnutí prezidenta a snahy vlády. Poslední se velmi často střídala, což znemožňovalo efektivní fungování státu (Aslund 2009: 32).

o bezvízovém styku. Zároveň došlo ke značnému ochlazení rusko-ukrajinských vztahů vyvolanému novými vnějšími a vnitřními politikami nového prezidenta (Pryjdu, 2013: 1-6).

Prosazování prozápadní politiky ovšem nebylo snadné. Tzv. oranžová revoluce⁴ ponechala ukrajinskou společnost rozdělenou na dva tábory – západní podporující integraci do EU a začlenění do širšího euroatlantického prostoru a východní přiklánějící se k Rusku.

Dalším zlomovým bodem pro zahraničněpolitickou orientaci Ukrajiny byl nástup výrazně proruský orientovaného prezidenta **Viktora Janukoviče** (2010-2013). I přes to, že vysloveně prointegrační kurz neodmítal a deklaroval pragmatický postoj, došlo za jeho období k výraznému zhoršení západního rozměru ukrajinské zahraniční politiky. V březnu 2010 podepsali ukrajinský a ruský prezident Charkovské dohody, které odložily konec pobytu Černomořské flotily Ruské federace v Sevastopolu z roku 2017 na rok 2042. Ve stejném měsíci prezident Janukovyč zrušil Meziresortní komisi pro vstup Ukrajiny do NATO a Národní centrum pro euroatlantickou integraci Ukrajiny (Jakimčenko et al., 2021:275). Zatčení jedné z vůdkyň opozice J. Tymošenkové přispělo k dalšímu zhoršení image Ukrajiny na Západě (Aleksijevec a Seko, 2016:44). Vyvrcholením proruského kurzu zahraniční politiky pak bylo Janukovyčovo odmítnutí podepsat Asociační dohodu na listopadovém summitu EU ve Vilniusu, což vyvolalo masové protesty obyvatelstva známé jako Euromajdan⁵ (Aleksijevec a Seko, 2016: 41-45).

Zlomový okamžik nejen pro zahraničněpolitické směřování Ukrajiny, ale i pro budoucí vývoj samotného státu představuje i rok 2014. Anexe Krymu a separatistická hnutí na Donbasu, kterými bylo přerušeno prezidentské období V. Janukoviče vedly k vnitřní nestabilitě. Tento vývoj na Ukrajině také přispěl ke zvýšené geopolitické turbulenci a konfliktům mezi vlivnými světovými hráči. Prioritním směrem zahraniční politiky se stalo zachování celistvosti Ukrajiny a zajištění bezpečnosti vůči narůstající agresi ze strany Ruské federace. K tomu bylo potřeba zmobilizovat a udržet mezinárodní podporu v boji proti ruské expanzi spolu s posílením sankčního režimu proti Rusku.

Další hlava státu byla zvolena ve volbách vyhlášených po uprchnutí V. Janukovyče. Stal se jí zkušený ukrajinský politik Petro Porošenko, kterému se poprvé v historii nezávislé Ukrajiny podařilo získat nadpoloviční většinu hlasů již v prvním kole voleb. Proevropsky orientovaný

⁴ Prezidentské volby v roce 2004 byly poznamenány masivním falšováním výsledků, což bylo důvodem nepokojů obou táborů voličů – jak ze strany údajně poraženého V. Juščenka, tak i ze strany jeho vyzyvatele V. Janukovyče. Tyto události vešly do dějin pod označením „oranžová revoluce“ (Jakimčenko et al., 2021:273).

⁵ V ukrajinštině „majdan“ doslova znamená náměstí. Protesty byly pojmenovány podle hlavního Náměstí nezávislosti (ukr. „Majdan nezaležnosti“) v srdci Kyjeva.

prezident otočil diskurz zahraničněpolitické orientace a nastolil výlučně proevropský kurz, na který navázal jeho nástupe Volodymyr Zelenský – ukrajinský herec, moderátor a ředitel produkčního studia Kvartal 95. Jeho volební vítězství se 73,4 % hlasů nad úřadujícím prezidentem Porošenkem bylo překvapením pro celý svět (Waller, 2019).

3. Směřování ukrajinské zahraniční politiky v diskurzu

Volodymyra Zelenského a Petra Porošenka

V této části práce je provedena diskurzivní analýza vybraných projevů nejprve prezidenta Porošenka a potom prezidenta Zelenského se zaměřením na obsahovou a jazykovou stránku zkoumaných dokumentů. V závěru kapitoly je provedena komparace obou diskurzů, čímž je zodpovězena výzkumná otázka práce.

Celkem je zkoumáno 12 projevů uskutečněných oběma prezidenty při podobných příležitostech. Polovina z nich je adresována zahraničnímu a druhá polovina domácímu publiku. Do první skupiny spadají projevy na Mnichovské bezpečnostní konferenci, na Valném shromáždění Organizace spojených národů a summitu Ukrajina-EU. Druhá skupina pak zahrnuje inaugurační projevy, projevy ke Dni nezávislosti a poselství parlamentu o vnitřní a vnější situaci na Ukrajině. Podrobnější přehled projevů je uveden v Příloze č. 1 – Přehled vybraných prezidentských projevů.

Z časového hlediska jsou v rámci obou funkčních období vždy vybrány poslední dostupný proslov Porošenka a první proslov Zelenského. Tímto je zajištěn nejkratší časový odstup, což pomáhá zaměřit se na změnu zahraničněpolitického diskurzu při podobné vnitropolitické situaci.

3.1. Diskurz Petra Porošenka

Ve svých projevech P. Porošenko nastavil jednoznačný proevropský směr zahraniční politiky Ukrajiny. S pojmy „Evropa“ či „evropský“ se setkáváme ve všech analyzovaných projevech, přičemž je nutné poznamenat, že pojem Evropa je používán v užším smyslu EU. Dle Porošenka nejde o principiálně novou politickou cestu Ukrajiny, ba naopak se jedná o "návrat" Ukrajiny do Evropy:

„Mnoho generací snilo o návratu Ukrajiny k jejímu **přirozenému evropskému stavu**. Diktatura, která na Ukrajině panovala v průběhu posledních let, nás chtěla zbavit této perspektivy – národ povstal“⁶ (Porošenko, inaugurační projev, 2014).

Narativ návratu do Evropy prostupuje téměř všemi studovanými proslovy. Na summitu Ukrajina-EU například mluví o tom, že ukrajinský národ „*byl odříznut od své **velké vlasti** – od **Evropy** – vracíme se k ní*“ (Porošenko, Summit Ukrajina-EU, 2017). Samotný proces sblížení s EU vnímá jako nezvratnou cestu zpátky do evropské rodiny a současně jako vyřešení většiny problémů, se kterými se Ukrajina potýká:

“*Co musíme udělat, abychom žili čestně, svobodně, v míru a bezpečí? Vše je uvedeno v dohodě o politickém přidružení a zóně volného obchodu s Evropskou unií*” (Porošenko, inaugurační projev, 2014).

S tématem integrace je u Porošenka těsně spjato téma sebeurčení Ukrajinců. „*My jsme zvolili svoji **vlastní cestu***“ (Porošenko, Projev ke Dni nezávislosti, 2018). Při svém inauguračním projevu vyzdvihl to, že Ukrajina má právo volby rozhodovat o vlastních záležitostech, čímž se nepřímě odkazuje na činy Ruské federace na Krymu a Donbasu. K tomuto tématu se opakovaně vrací. Na Rusko odkazuje velmi negativně, spojuje ho s negativními konotacemi. Svůj nepřátelský postoj k Rusku vyjadřuje razantně a otevřeně, kdy ho nazývá např. „špinavou císařskou konírnou“ a agresorem (tamtéž).

Oproti projevům k domácímu publiku mají Porošenkovy proslovy na zahraničních fórech ještě nepřátelštější tón. Zjevněji se projevuje i dichotomický vztah Rusko-viník a Ukrajina-oběť. Například na Mnichovské bezpečnostní konferenci Porošenko uvádí, že pokud „*Rusko přestane střílet, bude mír, pokud Ukrajina přestane střílet, nebude Ukrajiny*“ (Porošenko, 2019). Zatímco Rusko je v Porošenkových prohlášeních objektem obviňující rétoriky, role Evropy je prezentována velmi pozitivně.

Porošenko mluví o rozvázání vztahů s Ruskem a používá metaforu „pout“. Odklon od ruského kurzu vidí jako základní prvek nové "vlastní cesty rozvoje" Ukrajiny a považuje to za "hlavní úkol" nové ukrajinské generace (Porošenko, Projev ke Dni nezávislosti, 2018).

Celkově se projevy Porošenka vyznačovaly strukturovaností a bylo zřejmé, že se jedná o zkušeného politika, který dokáže uzpůsobit své sdělení dle publika a příležitosti. Pro dokreslení svých argumentů se také často odkazuje na autoritu významných politických a kulturních činitelů.

⁶ U této a dalších citovaných pasáží se jedná o autorský překlad z ukrajinštiny.

3.2. Diskurz Volodymyra Zelenského

Projevy prezidenta Zelenského byly spíše zaměřeny na vnitropolitické otázky. V průběhu prvního roku jeho úřadování se k otázce zahraničněpolitického směřování explicitně nevyjádřil. I přes to bylo možné vypozaovat značný důraz na evropské téma. V tomto ohledu je pozoruhodné to, že na rozdíl od Porošenka se zaměřuje spíše na vnitřní aspekty nového kurzu „europeizace“ Ukrajiny. Otázku evropského směřování nespojuje s národním myšlením ani se snahami minulých generací, jak tomu bylo u Porošenka. Podle názoru Zelenského *"Evropská země začíná u každého"* (Zelenský, inaugurační proslov, 2019). Zaměřuje se tak na otázku mentality, která je klíčovým faktorem europeizace Ukrajiny. K tomuto faktoru se opakovaně vrací a například v proslovu ke Dni nezávislosti (2019) označuje novou generaci Ukrajinců za nositele tohoto europeizačního procesu.

V projevech Zelenského rovněž nezaznívá téma evropského směru jako volby národa. Zde se spíše přiklání k tomu, že členství Ukrajiny v EU považuje za samozřejmost. Při projevu na 21. summitu Ukrajina-EU (2019) dokonce připouští myšlenku, že za další rok Ukrajina již bude plnohodnotným členem EU, a proto další summit nebude potřeba svolávat. Ukrajinu zřejmě považuje za rovnoprávného člena společenství evropských zemí a summit Ukrajina-EU označil *„za setkání přátel, kteří sdílí společné demokratické hodnoty“* (tamtéž).

Za zmínku stojí i mírnější rétorika používaná vůči Rusku, které je navíc méně častým tématem jeho projevů. Zatímco v Porošenkově projevu na půdě OSN se slovo „Rusko“ nebo „ruský“ vyskytují pětadvacetkrát, v projevu prezidenta Zelenského se stejná slova vyskytují pouze dvakrát. Přímou o válce a Rusku se zmiňuje teprve v rámci Mnichovské bezpečnostní konference v roce 2020. Obecně oproti projevům prezidenta Porošenka založeným z velké části na odsouzení ruské agrese proti Ukrajině a porušování světového řádu, se prezident Zelenský soustředí spíše na demonstraci svého obecnějšího protiválečného postoje. Používá měkčí a zlehčující výrazy, vyhýbá se označením Ruska jako viníka či agresora. To nasvědčuje odlišnému diskurzu vůči Rusku.

Projevy Volodymyra Zelenského se také odlišují méně formálním přístupem. Součástí mnoha jeho vystoupení byly často anekdoty a příběhy. Inaugurační proslov například začal vtipem o jeho synovi. U příležitosti Dne nezávislosti Zelenský začal vyprávěním o tom, jak jeho den začíná čtením průběžných textových zpráv z generálního štábu o ztrátách na frontě. Podobnou strategii používá Zelenský i ve svém projevu na Valném shromáždění OSN (2019), který začíná vyprávěním o ukrajinském operním zpěvákovi, *"který zahynul v Donbasu, když bránil Ukrajinu před ruskou agresí"*.

3.3. Komparace diskurzů

Diskurzy obou prezidentů vykazují určité rozdíly, zejména pokud jde o proevropský kurz země a postoj k Rusku. Rozdíly se projevují hlavně v prezentaci způsobu sbližování s Evropou. Petro Porošenko považuje sbližení s Evropou za "přirozený" stav. U Volodymyra Zelenského vidíme důraz na mentální stránku integračního procesu a důraz na zodpovědnost všech ukrajinských občanů za evropskou budoucnost Ukrajiny.

Pokud jde o roli Ruska, ve všech analyzovaných projevech prezidenta Porošenka je Rusko hlavním terčem jeho obviňující rétoriky. Petro Porošenko otevřeně obviňuje Rusko z rozpoutání války proti Ukrajině, anexe Krymu a zabíjení Ukrajinců. Naproti tomu prezident Zelenský má značně mírnější postoj.

Pokud jde o deklarování zahraničně-politického kurzu, vidíme, že ten byl v projevech Porošenka jasně definován již v inauguračním proslovu. Později byl z jeho iniciativy zakotven i ve 102. článku ukrajinské ústavy. Podobný vývoj se dal očekávat u zkušeného politika, který se ujal úřadu v době, kdy vzpomínky na tragické události Majdanu v roce 2014 spolu s anexí Krymu a nepokoji na Donbasu byly v paměti obyvatelstva velmi čerstvé. Stanovení strategických priorit tak probíhalo souběžně s odpovídajícími změnami v zahraničněpolitických preferencích ukrajinských občanů. Jejich postoj k Rusku se značně zhoršil a zároveň se zvýšila podpora integrace do EU a euroatlantického prostoru (Jakimčenko, 2021:278). Příloha 2 obsahuje graf ilustrující tento vývoj názorů ukrajinské společnosti.

U Zelenského podobná jednoznačnost co do směru zahraniční politiky zcela absentuje. Na druhou stranu právě za jeho vlády byl přijat strategický dokument Zahraničněpolitická strategie Ukrajiny. Byl to první komplexní a integrovaný dokument svého druhu poskytující komplexní právní a regulační rámec ukrajinské zahraniční politiky a klasifikující její národní zájmy a priority na světové scéně. K dosažení hlavního definovaného cíle – bezpečnosti a blahobytu Ukrajiny – se předpokládá mimo jiné plnohodnotné členství v EU (Paško, 2021). Lze zmínit i to, že prezidentská strana Služebník lidu získala 254 ze 450 křesel v ukrajinském parlamentu a poprvé v dějinách nezávislé Ukrajiny byla parlamentní většina sestavena z jedné strany. Nebylo tedy třeba vytvářet parlamentní koalici a koaliční smlouva byla fakticky nahrazena politickým programem jedné strany. Většinu portfolií v nové vládě rovněž získali zástupci prezidentské strany. Tým prezidenta Zelenského tak soustředil ve svých rukou veškerou výkonnou a zákonodárnou moc (Portál zahraniční politiky, n.d.).

Závěr

Od své nezávislosti Ukrajina prošla složitým vývojem zahraničněpolitického směřování. První kroky nově nezávislého státu se vyznačovaly hledáním svého postavení v novém uspořádání Evropy a světa. S postupem času došlo k formování přístupu mnoha vektorů, kdy Ukrajina usilovala o navázání a zachování dobrých vztahů jak se Západními protějšky, tak také s Ruskem. Tento přístup se ukázal být neefektivní a stát se pod vedením V. Juščenka nakonec přiklonil k evropské integraci. Toto ovšem trvalo jen do konce jeho funkčního období. Další prezident Janukovič postupně obracel směr zahraničněpolitických snah naopak směrem na východ. Nedokázal však tento zvrát prosadit ve společnosti, která masovými demonstracemi již podruhé v dějinách Ukrajiny vyjádřila svoji vůli ubírat se proevropským směrem.

V podmínkách složité vnitropolitické a bezpečnostní situace byl prezidentem zvolen P. Porošenko, který definitivně utvrdil evropské směřování ukrajinské zahraniční politiky. Tato práce se pak zabírala otázkou, zda v tomto kurzu pokračoval i stávající ukrajinský prezident Volodymyr Zelenský. Z provedené analýzy diskurzu obou prezidentů lze konstatovat, že i přes poněkud odlišnou prezentaci postojů nedošlo k zásadní změně zahraničněpolitické orientace. Porošenkem nastolený proevropský kurz byl z většiny přejat i Zelenským, což je do značné míry dáno i současnou bezpečnostní situací země, která volbu ruského vektoru zcela vylučuje. V širším kontextu se dá mluvit o zahraničněpolitickém trendu evropského směřování, který v poslední době nabývá strategičtějších obrysů.

Tato práce měla i své limity. Největším z nich byla skutečnost, že V. Zelenský v porovnání se svým předchůdcem zastává funkci prezidenta prozatím jen krátce. Navíc aktuální eskalace konfliktu s Ruskou federací razantně mění podmínky, ve kterých oba prezidenti úřadovali. Nehledě na výše uvedená omezení představuje tato práce zajímavý pohled na vnitropolitické faktory ovlivňující tvorbu zahraničních priorit Ukrajiny a poskytuje inspiraci pro budoucí studie tohoto tématu z pohledu diskurzů.

Seznam použitých zdrojů

- ÅSLUND, Anders. *How Ukraine became a market economy and democracy*. Columbia University Press, 2009. ISBN: 9780881325065.
- BREUNING, Marijke. *Foreign policy analysis: A comparative introduction*. New York: Palgrave MacMillan, 2007. ISBN-13: 978-0-3122-9619-3.
- DE CILLIA, Rudolf; REISIGL, Martin; WODAK, Ruth. The discursive construction of national identities. *Discourse & society*, 1999, 10.2: 149-173.
- DRULÁKOVÁ, Radka; DRULÁK, Petr. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Praha: Oeconomica, 2011. ISBN 978-80-245-1815-2.
- FAIRCLOUGH, Norman, et al. Critical discourse analysis. *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*, 2011, 357-378.
- GAJDUKOV, Leonid F. et al. *Mezinárodní vztahy ta zahraniční politika*. Kyjev: Lybid, 2001.
- JAKIMČENKO, Jurij et al. *Ukrajina: 30 let na evropské cestě*. Kyjev: Zapovit, 2021. ISBN 978-966-2050-27-1. Dostupné také z: <https://razumkov.org.ua/uploads/2021-nezalezhnist-30.pdf>.
- KAPITONENKO, Mykola. Between NATO & Russia: Ukraine's foreign policy crossroads revisited. *Actual problems of international relations*, 2009, 2.86: 19-27.
- KEGLEY, Charles W.; WITTKOPF, Eugene R. *World politics: Trend and transformation*. Thomson Wadsworth, 2006. ISBN-13: 978-0312247355.
- KOPEČEK, Lubomír a KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Kubát M. a kolektiv. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 402–431.
- OREL, Aleksij. Geopolitický výběr Ukrajiny – jaký je východ ze slepé uličky? Den [online]. 2005 [cit 2022-05-06]. Dostupné z: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/geopolitichniy-vibir-ukrayini-chi-ie-vihid-iz-gluhogo-kuta>.
- PAŠKO, Mychajlo. *Strategie ukrajinské zahraniční politiky: instituce a realita* [online]. [cit 2022-05-06]. Dostupné z: <https://razumkov.org.ua/statti/zovnishnopolitychna-strategiia-ukrainy-orientyry-i-realii>.
- PLECHANOVÁ, Běla. Úvod do mezinárodních vztahů: výběr textů. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2003.
- POROŠENKO, Petro. Inaugurační projev. In: *Economist*, 2014 [online]. [cit 2022-05-02]. Dostupné z: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=econ_2014_6_2.
- POROŠENKO, Petro. Poselství prezidenta parlamentu o vnitřní a vnější situaci na Ukrajině. In: Úřední kurýr [online]. 2016 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: http://lib.rada.gov.ua/static/about/vistupi_text/Porocshenko_pr/ukurier_17_09_08-1.html.

- POROŠENKO, Petro. Projev ke dni nezávislosti. In: *Prjamý* [online]. 2018 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://prm.ua/promova-prezidenta-petra-poroshenka-na-paradi-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayini/>.
- POROŠENKO, Petro. Projev na Mnichovské bezpečnostní konferenci. In: Social Communications Research Center [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: http://nbu-viap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4138:ukrajinske-pitannya-na-55-myunkhenskij-bezpekovij-konferentsiji-2&catid=64&Itemid=376.
- POROŠENKO, Petro. Projev na Mnichovské bezpečnostní konferenci. In: [online]. 2018 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/shcho-skazav-prezident-vistup-poroshenka-u-verhovnij-radi-ta-reaktsija-na-nogo-1808626.html>.
- POROŠENKO, Petro. Projev na Valném shromáždění OSN. In: Univerzum [online]. 2017 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: http://lib.rada.gov.ua/static/about/vistupi_text/Porocshenko_pr/universum_lviv_ua_17_11_07.html.
- PORTÁL ZAHRANIČNÍ POLITIKY, n.d. *Analýza práce Nejvyšší rady a kabinetu ministrů Ukrajiny Klíčová témata ukrajinské zahraniční politiky* [online]. [cit 2022-05-06]. Dostupné z: <http://fpp.com.ua/topic/zelenyj-rik-zovnishnoyi-polityky-ukrayiny/>.
- PRYJDUN, Stepan. Zahraniční politika Ukrajiny za V.A.Juščenka (2005-2010). *Studentský vědecký časopis*, 2013, 33: 8-12. Dostupné také z: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10131/1/2Prujdyn.pdf>.
- ROSENAU, James N. *The scientific study of foreign policy*. New York: Nichols Publishing Company, 1980.
- ROURKE, John T.; BOYER, Mark A. *International politics on the world stage*. New York: McGraw-Hill, 2008. ISBN-13: 978-0073378992.
- SHYROKYKH, Karina. The evolution of the foreign policy of Ukraine: External actors and domestic factors. *Europe-Asia Studies* [online]. 2018, 70.5: 832-850 [cit 2022-05-06]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1479734>.
- SINGER, J. David. The level-of-analysis problem in international relations. *World Politics*, 1961, 14.1: 77-92. Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/2009557>.
- UKRAJINA. Ústava Ukrajiny. In: Informační služby Nejvyšší rady Ukrajiny. 1996, č. 30, s. 141. Dostupné také z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- UKRAJINA. Zákon 964-IV O hlavních směrech zahraniční politiky Ukrajiny. In: Informační služby Nejvyšší rady Ukrajiny. 2003, č. 351. Dostupné také z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
- VAN DIJK, Teun A. Critical discourse analysis. *The handbook of discourse analysis*, 2005, 349-371.

- WALKER, Shaun. Comedian wins landslide victory in Ukrainian presidential election. *The Guardian* [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/21/zelenskiy-wins-second-round-of-ukraines-presidential-election-exit-poll>.
- WALTZ, Kenneth N. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 1959. ISBN-13: 978-0231188050.
- ZAVADSKA, Olena. Analýza zahraniční politiky Ukrajiny během předsednictví LM Kravčuka. In: Vědecký časopis NPÚ pojmenovaný po poslanci Drahomanovovi. Analýza zahraniční politiky Ukrajiny během předsednictví LM Kravčuka, 2016, č. 19, s. 32-37. Dostupné z: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27434/Zavadska.pdf?sequence=1>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. In: *Náš* [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Jbk5trzJQYQ>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. Inaugurační projev. In: *Kancelář prezidenta Ukrajiny* [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. Poselství prezidenta parlamentu o vnitřní a vnější situaci na Ukrajině. In: *Kancelář prezidenta Ukrajiny* [online]. 2020 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-doverho-64717>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. Projev ke dni nezávislosti. In: *Kancelář prezidenta Ukrajiny* [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-56937>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. Projev na Mnichovské bezpečnostní konferenci. In: *Kancelář prezidenta Ukrajiny* [online]. 2020 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-myunhens-59817>.
- ZELENSKÝ, Volodymyr. Projev na Valném shromáždění OSN. In: *Kancelář prezidenta Ukrajiny* [online]. 2019 [cit 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477>.

Příloha 1 – Přehled vybraných prezidentských projevů

Příležitost	Popis	Publikum	Porošenko	Zelenský
			datum	datum
<i>Inaugurace</i>	Zahajuje funkční období a nastoluje prioritní směry nově úřadujícího prezidenta	domácí	7. 6. 2014	20. 5. 2019
<i>Summit Ukrajina-EU</i>	Slouží ke schválení programů a plánů budoucí kooperace	zahraniční	12-13. 7. 2017	8. 7. 2019
<i>Den nezávislosti</i>	Významná událost v dějinách Ukrajiny	domácí	24. 8. 2018	24. 8. 2019
<i>Mnichovská bezpečnostní konference</i>	Jedna z celosvětově největších bezpečnostních akcí	zahraniční	15-16. 2. 2019	15. 2. 2020
<i>Valné shromáždění OSN</i>	Významné mezinárodní fórum, na kterém se schází zástupců téměř všech zemí světa	zahraniční	7. 11. 2017	25. 9. 2019
<i>Poselství prezidenta parlamentu o vnitřní a vnější situaci na Ukrajině</i>	Politicko-právní akt předepsaný ústavou a zákonem, který hlava státu učiní každý rok pro informování parlamentu a občanů o hlavních směrech domácí a zahraniční politiky	domácí	8. 9. 2016	20. 10. 2020

Příloha 2 – Vývoj preferovaných zahraničněpolitických priorit Ukrajinců (%)

